

Sbírka soudních rozhodnutí

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (šestého senátu)

7. září 2017*

„Řízení o předběžné otázce – Pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel – Směrnice 72/166/EHS – Směrnice 84/5/EHS – Směrnice 90/232/EHS – Řidič, který zavinil nehodu, jež měla za následek smrt jeho spolujezdce a současně manžela – Vnitrostátní právní předpisy vylučující náhradu majetkové újmy utrpěné řidičem, který nehodu zavinil“

Ve věci C-506/16,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 267 SFEU, podaná Tribunal da Relação do Porto (odvolacím soudem v Portu, Portugalsko) rozhodnutím ze dne 7. července 2016, došlým Soudnímu dvoru dne 26. září 2016, v řízení

José Joaquim Neto de Sousa

proti

Estado português

SOUDNÍ DVŮR (šestý senát),

ve složení E. Regan, předseda senátu, A. Arabadžev (zpravodaj) a S. Rodin, soudci,

generální advokát: P. Mengozzi,

vedoucí soudní kanceláře: A. Calot Escobar,

s přihlédnutím k písemné části řízení,

s ohledem na vyjádření předložená:

- za Estado português M. E. Duarte Rodrigues,
- za portugalskou vládu L. Inez Fernandesem a M. Figueiredem, jakož i S. Jaulino, jako zmocněnci,
- za Evropskou komisi P. Costa de Oliveira, jakož i K.-P. Wojcikem, jako zmocněnci,

s přihlédnutím k rozhodnutí, přijatému po vyslechnutí generálního advokáta, rozhodnout věc bez stanoviska,

vydává tento

* Jednací jazyk: portugálština.

Rozsudek

- 1 Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu druhé směrnice Rady 84/5/EHS ze dne 30. prosince 1983 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel (Úř. věst. 1984, L 8, s. 17; Zvl. vyd. 06/07, s. 3) ve znění směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/14/ES ze dne 11. května 2005 (Úř. věst. 2005, L 149, s. 14) (dále jen „druhá směrnice“) a třetí směrnice Rady 90/232/EHS ze dne 14. května 1990 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel (Úř. věst. 1990, L 129, s. 33; Zvl. vyd. 06/01, s. 249, dále jen „třetí směrnice“).
- 2 Tato žádost byla předložena v rámci sporu mezi José Joaquimem Neto de Sousou a Estado português (portugalským státem) ve věci údajného porušení unijního práva přičitatelného Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud, Portugalsko).

Právní rámec

Unijní právo

- 3 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/103/ES ze dne 16. září 2009 o pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontrole povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění (Úř. věst. 2009, L 263, s. 11) zrušila směrnice Rady 72/166/EHS ze dne 24. dubna 1972 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontroly povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění (Úř. věst. 1972, L 103, s. 1; Zvl. vyd. 06/01, s. 10, dále jen „první směrnice“), jakož i druhou a třetí směrnici. Vzhledem k době rozhodné z hlediska skutkového stavu v původním řízení je však třeba zrušené směrnice zohlednit.
- 4 Článek 3 odst. 1 první směrnice uváděl:

„Každý členský stát přijme [...] veškerá nezbytná opatření, aby zajistil, že občanskoprávní odpovědnost z provozu vozidel, která mají obvyklé stanoviště na jeho území, byla kryta pojištěním. Rozsah pojištěné odpovědnosti a podmínky pojistného krytí se určí na základě těchto opatření.“
- 5 Článek 1 odst. 1 druhé směrnice stanovil:

„Pojištění uvedené v čl. 3 odst. 1 [první směrnice] musí povinně zahrnovat jak věcné škody, tak škody na zdraví.“
- 6 Článek 3 uvedené směrnice zněl takto:

„Rodinní příslušníci pojištěného, řidiče či kterékoli jiné osoby, která podle občanského práva v případě nehody nese odpovědnost a jejíž odpovědnost je kryta pojištěním uvedeným v čl. 1 odst. 1, nesmějí být v důsledku tohoto příbuzenského vztahu vyloučeni z pojištění u škod na zdraví, které sami utrpěli.“
- 7 Článek 1 třetí směrnice stanovoval:

„[...] [P]ojištění uvedené v čl. 3 odst. 1 [první směrnice] [kryje] odpovědnost za škody na zdraví všech osob cestujících ve vozidle, s výjimkou řidiče, vyplývající z provozu vozidla.
[...]"

Portugalské právo

- 8 Podle čl. 7 odst. 1 Decreto-Lei no 522/85 – Seguro Obrigatório de Responsabilidade Civil Automóvel (nařízení s mocí zákona č. 522/85 o povinném pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel) ze dne 31. prosince 1985 ve znění Decreto-Lei no 130/94 (nařízení s mocí zákona č. 130/94) ze dne 19. května 1994 (dále jen „nařízení s mocí zákona č. 522/85“) není újma vzniklá zraněními řidiče pojištěného vozidla kryta povinným pojištěním občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel (dále jen „povinné pojištění“).
- 9 Z článku 7 odst. 3 nařízení s mocí zákona č. 522/85 plyne, že v případě smrti mj. manžela/manželky řidiče vozidla a současně pojistníka je vyloučena jakákoliv náhrada nemajetkové újmy osoby, která nehodu zavinila.
- 10 Podle článku 483 občanského zákoníku ten, kdo protiprávně způsobí jiné osobě újmu na jejích právech, je povinen poškozenému tuto újmu nahradit.
- 11 Článek 495 odst. 3 uvedeného zákoníku stanoví, že v případě smrti nebo zranění mají osoby, které měly nárok na výživné od poškozeného nebo kterým tento poskytoval naturální plnění, nárok na náhradu škody.

Spor v původním řízení a předběžná otázka

- 12 Dne 3. prosince 2005 došlo v Paredesu (Portugalsko) k dopravní nehodě mezi vozidlem řízeným J.J. Neto de Sousou, pojištěným u pojišťovny Zurich, a dalším vozidlem. J.J. Neto de Sousa ztratil kontrolu nad svým vozidlem a byl prohlášen za viníka nehody. Jako spolujezdec v tomto vozidle cestovala A. C. da Rocha Carvalho, manželka J.J. Neto de Sousy, která na následky uvedené nehody zemřela.
- 13 J. J. Neto de Sousa podal před Tribunal Judicial de Paredes (obvodní soud v Paredesu, Portugalsko) žalobu na pojišťovnu Zurich, v níž se domáhal toho, aby bylo této společnosti uloženo zaplatit mu částku 335 700 eur navýšenou o úroky jako náhradu majetkové a tělesné újmy v důsledku nehody z 3. prosince 2005. Za tím účelem zejména tvrdil, že čl. 7 odst. 3 nařízení s mocí zákona č. 522/85 nevyklučuje odškodnění viníka nehody.
- 14 Tribunal Judicial de Paredes (obvodní soud v Paredesu) zamítl žalobu de J.J. Neto de Sousy v rozsahu, v němž směřovala k náhradě majetkové újmy, z důvodu, že tento soud nebyl schopen stanovit příjmy, výdaje a závazky J.J. Neto de Sousy ani to, do jaké míry zemřelá přispívala nebo by v budoucnu přispěla k příjmům manželského páru. Uvedený soud zamítl tuto žalobu rovněž v rozsahu, v němž směřovala k náhradě nemajetkové újmy, z důvodu, že tato náhrada je podle čl. 7 odst. 3 nařízení s mocí zákona č. 522/85 vyloučena.
- 15 J. J. Neto de Sousa se proti tomuto rozsudku odvolal k Tribunal da Relação do Porto (odvolací soud v Portu, Portugalsko) pouze, pokud jde o náhradu majetkové újmy. Uvedený soud odvolání zamítl s tím, že J.J. Neto de Sousa nemá nárok na jakékoliv odškodnění, jelikož byl řidičem, který nehodu, při níž zahynula jeho manželka, cestující jako jeho spolujezdkyně, zavinil.
- 16 J. J. Neto de Sousa se obrátil na Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud), před nímž zopakoval své argumenty, podle nichž nařízení s mocí zákona č. 522/85 nevyklučuje náhradu majetkové újmy viníka nehody způsobené mu smrtí jeho manžela/manželky v důsledku nehody, přičemž tvrdil, že Tribunal da Relação do Porto (odvolací soud v Portu) tím, že mu odepřel právo na náhradu majetkové újmy plynoucí ze smrti jeho manželky, spolujezdkyně v havarovaném vozidle, porušil čl. 7 odst. 3 tohoto

nařízení s mocí zákona. J. J. Neto de Sousa rovněž uvedenému soudu navrhl, aby na základě článku 267 SFEU položil Soudnímu dvoru předběžnou otázku týkající se toho, zda ustanovení druhé a třetí směrnice brání náhradě takové újmy.

- 17 Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud) kasační opravný prostředek zamítl. Měl v podstatě za to, že právo J. J. Neto de Sousy na náhradu újmy se řídí čl. 495 odst. 3 občanského zákoníku i jeho článkem 483, že toto právo vzniká „v právní sféře“ osoby, která se náhrady domáhá, a nikoliv v právní sféře zemřelého, a že svým pochybením zasáhl J. J. Neto de Sousa do jednoho ze svých vlastních práv. Uvedený soud měl za to, že v souladu s právní zásadou *sibi imputet* nepřísluší právo stanovené v čl. 495 odst. 3 občanského zákoníku osobě, která v plném rozsahu zavíní nehodu, na jejíž následky zemře její manžel/ka, spolujezdec z vozidla, které uvedená osoba řídila, a že tak není namístě vyplatit J. J. Neto de Sousovi náhradu škody.
- 18 Co se týče návrhu na podání žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce, Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud) měl v podstatě za to, že druhá a třetí směrnice vymezuje režim povinného pojištění, přičemž ale ponechávají na vnitrostátním právu, aby upravilo občanskoprávní odpovědnost, a že i když, pokud jde o spolujezdce, tento režim do určité míry zasahuje do vnitrostátního práva, účelem ustanovení nařízení s mocí zákona č. 522/85 není vyloučit použití vnitrostátního režimu občanskoprávní odpovědnosti, který je upraven v čl. 495 odst. 3 občanského zákoníku.
- 19 J. J. Neto de Sousa podal k Tribunal da Comarca do Porto Este (Penafiel) [okresní soud Porto Este (Penafiel), Portugalsko] řádnou určovací žalobu proti portugalskému státu směřující k tomu, aby bylo tomuto státu uloženo zaplatit mu částku 245 700 eur navýšenou o úroky jako náhradu újmy, kterou utrpěl v důsledku justičního omylu, kterého se Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud) dopustil tím, že jeho kasační opravný prostředek zamítl.
- 20 Jelikož Tribunal da Comarca do Porto Este, Penafiel [okresní soud Porto Este (Penafiel)] žalobu J. J. Neto de Sousy zamítl, podal posledně jmenovaný odvolání k Tribunal da Relação do Porto (odvolací soud v Portu), v němž zejména tvrdil, že Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud) provedl chybný výklad článku 3 druhé směrnice, jakož i článku 1 třetí směrnice, které spolujezdcům v automobilech zaručují náhradu tělesné újmy, kterou utrpí v důsledku silniční nehody, a nesplnil svou povinnost plynoucí z článku 267 SFEU. J. J. Neto de Sousa rovněž navrhl, aby Tribunal da Relação do Porto (odvolací soud v Portu) položil na základě článku 267 SFEU Soudnímu dvoru otázku zmíněnou v bodě 16 projednávaného rozsudku.
- 21 Předkládající soud podotýká, že Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud) rozhodoval nikoliv o tom, zda měla být zemřelá spolujezdkyně odškodněna, ale o tom, zda má J. J. Neto de Sousa vzhledem k tomu, že je viníkem nehody, právo být odškodněn. Předkládající soud má za to, že k tomu, aby mohl určit, zda se Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud) může zdržet položení předběžné otázky Soudnímu dvoru, je třeba nejprve ověřit, zda před ním uplatňovaná ustanovení unijního práva byla jasná a jednoznačná.
- 22 Za těchto podmínek se Tribunal Relação do Porto (odvolací soud v Portu) rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžnou otázku:

„Brání ustanovení [druhé a třetí směrnice] tomu, aby vnitrostátní právní předpisy v souladu s ustanoveními čl. 7 odst. 3 [nařízení s mocí zákona č. 522/85] stanovily náhradu majetkové újmy řidiče, který byl viníkem nehody, v případě, že jeho manžel, spolujezdec v jeho vozidle, zemřel?“

K předběžné otázce

- 23 Úvodem je třeba připomenout, že podle ustálené judikatury Soudního dvora platí, že v rámci postupu spolupráce mezi vnitrostátními soudy a Soudním dvorem zavedeného článkem 267 SFEU přísluší Soudnímu dvoru poskytnout vnitrostátnímu soudu užitečnou odpověď, která mu umožní rozhodnout spor, jenž mu byl předložen. Z tohoto hlediska Soudnímu dvoru přísluší případně přeformulovat otázky, které jsou mu položeny. Dále může Soudní dvůr přihlídnout k normám unijního práva, na které vnitrostátní soud ve znění své otázky neodkázal (rozsudek ze dne 1. února 2017, *Município de Palmela*, C-144/16, EU:C:2017:76, bod 20 a citovaná judikatura).
- 24 V projednávaném případě z předkládacího rozhodnutí plyne, že v rozsudku, jímž údajně nerespektoval ustanovení druhé a třetí směrnice, měl Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud) za to, že použitelné portugalské právo, zejména článek 483 a čl. 495 odst. 3 občanského zákoníku, neumožňuje J. J. Neto de Sousovi získat náhradu újmy, kterou požaduje.
- 25 Za těchto podmínek je třeba položené otázky rozumět tak, že jejím prostřednictvím má být zjištěno, zda má být unijní právní úprava povinného pojištění vykládána v tom smyslu, že brání vnitrostátním právním předpisům, které vylučují právo řidiče automobilu, který je viníkem dopravní nehody, na jejíž následky zahynul jeho manžel/manželka, spolujezdec z daného vozidla, na náhradu majetkové újmy, kterou utrpěl v důsledku jeho úmrtí.
- 26 V tomto ohledu je třeba připomenout, že z bodů odůvodnění první a druhé směrnice vyplývá, že jejich účelem je zajistit volný pohyb vozidel, která mají obvyklé stanoviště na území Unie, i osob, které jimi cestují, a dále zaručit, že s osobami poškozenými nehodami způsobenými těmito vozidly bude zacházeno srovnatelným způsobem bez ohledu na to, na kterém místě Unie k nehodě dojde (rozsudky ze dne 9. června 2011, *Ambrósio Lavrador a Olival Ferreira Bonifácio*, C-409/09, EU:C:2011:371, bod 23, a ze dne 23. října 2012, *Marques Almeida*, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 26).
- 27 První směrnice, doplněná druhou a třetí směrnicí, ukládá členským státům povinnost zaručit, aby občanskoprávní odpovědnost z provozu motorových vozidel, která mají obvyklé stanoviště na jejich území, byla kryta pojištěním, a zejména upřesňuje, které typy škod a poškozené třetí osoby má toto pojištění krýt (rozsudek ze dne 23. října 2012, *Marques Almeida*, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 27 a citovaná judikatura).
- 28 Je však třeba připomenout, že povinnost pojistného krytí občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené třetím osobám provozem motorových vozidel se neshoduje s rozsahem jejich odškodnění na základě občanskoprávní odpovědnosti pojištěného. Prvně uvedená povinnost je totiž vymezena a zaručena unijními právními předpisy, zatímco rozsah odškodnění je upraven především vnitrostátním právem (rozsudky ze dne 17. března 2011, *Carvalho Ferreira Santos*, C-484/09, EU:C:2011:158, bod 31, a ze dne 23. října 2012, *Marques Almeida*, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 28).
- 29 V této souvislosti již Soudní dvůr rozhodl, že z cíle a znění první, druhé i třetí směrnice vyplývá, že neusilují o harmonizaci režimů občanskoprávní odpovědnosti členských států a že za současného stavu unijního práva si mohou členské státy i nadále upravit režim občanskoprávní odpovědnosti použitelný na nehody způsobené provozem motorových vozidel (rozsudek ze dne 23. října 2012, *Marques Almeida*, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 29 a citovaná judikatura).
- 30 Členské státy jsou však povinny zaručit, že občanskoprávní odpovědnost z provozu motorových vozidel použitelná podle jejich vnitrostátního práva bude kryta pojištěním v souladu s ustanoveními všech tří výše uvedených směrnic (rozsudek ze dne 23. října 2012, *Marques Almeida*, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 30 a citovaná judikatura).

- 31 Mimoto musí své pravomoci vykonávat v souladu s unijním právem a vnitrostátní předpisy upravující odškodnění za nehody, k nimž dochází při provozu vozidel, nemohou první, druhou a třetí směrnici zbavit jejich užitečného účinku (v tomto smyslu viz rozsudek ze dne 23. října 2012, Marques Almeida, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 31).
- 32 Soudní dvůr již rozhodl, že uvedené směrnice by byly zbaveny takového účinku, kdyby vnitrostátní právní úprava, definovaná na základě obecných a abstraktních kritérií na základě podílu poškozeného na vzniku újmy, odpírala poškozenému právo na poskytnutí náhrady škody z povinného pojištění nebo takové právo nepřiměřeně omezovala (rozsudky ze dne 9. června 2011, Ambrósio Lavrador a Olival Ferreira Bonifácio, C-409/09, EU:C:2011:371, bod 29, a ze dne 23. října 2012, Marques Almeida, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 32).
- 33 Ve věci v původním řízení je však třeba uvést, že právo J. J. Neto de Sousy na náhradu škody je dotčeno nikoliv z důvodu omezení krytí občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel ustanoveními v oblasti pojištění, ale z důvodu použitelného vnitrostátního režimu občanskoprávní odpovědnosti.
- 34 Vnitrostátní právní předpisy dotčené ve věci v původním řízení, tak jak byly vyloženy ze strany Supremo Tribunal de Justiça (Nejvyšší soud), mají totiž za následek vyloučení řidiče automobilu odpovědného za dopravní nehodu z práva na náhradu jeho vlastní újmy, kterou v důsledku uvedené nehody utrpí.
- 35 Tyto právní předpisy tedy nemohou omezovat krytí pojištění občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené třetím osobám, která by byla prokázána pojištěnému (obdobně viz rozsudek ze dne 23. října 2012, Marques Almeida, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 35).
- 36 Za těchto podmínek je třeba konstatovat, že vnitrostátními právními předpisy, o něž se jedná ve věci v původním řízení, není dotčena záruka upravená unijním právem, že občanskoprávní odpovědnost z provozu motorových vozidel, určená na základě použitelného vnitrostátního práva, je kryta pojištěním v souladu s první, druhou i třetí směrnicí (obdobně viz rozsudek ze dne 23. října 2012, Marques Almeida, C-300/10, EU:C:2012:656, bod 38).
- 37 Tento závěr nezpochybňuje skutečnost, že majetková újma utrpěná J. J. Neto de Sousou je důsledkem úmrtí jeho manželky, spolujezdkyně ve vozidle, který řídil ve chvíli, kdy způsobil nehodu. Informace poskytnuté předkládajícím soudem totiž naznačují, že věc, jež je předmětem původního řízení, se netýká práva na náhradu újmy, kterou utrpěla oběť jakožto spolujezdkyně z havarovaného vozidla, ale práva na náhradu újmy, kterou utrpěl řidič, který danou nehodu zavinil.
- 38 S ohledem na předchozí úvahy je třeba na položenou otázku odpovědět, že první, druhá a třetí směrnice musí být vykládány v tom smyslu, že nebrání vnitrostátním právním předpisům, které vylučují nárok řidiče automobilu, který je viníkem dopravní nehody, na jejíž následky zahynul/a jeho manžel/ka, spolujezdec z daného vozidla, na náhradu majetkové újmy, kterou utrpěl v důsledku jeho úmrtí.

K nákladům řízení

- 39 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (šestý senát) rozhodl takto:

Směrnice Rady 72/166/EHS ze dne 24. dubna 1972 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontroly povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění, druhá směrnice Rady 84/5/EHS ze dne 30. prosince 1983 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel ve znění směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/14/ES ze dne 11. května 2005 a třetí směrnice Rady 90/232/EHS ze dne 14. května 1990 o sblížení právních předpisů členských států týkajících se pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel musí být vykládány v tom smyslu, že nebrání vnitrostátním právním předpisům, které vylučují nárok řidiče automobilu, který je viníkem dopravní nehody, na jejíž následky zahynul/a jeho manžel/ka, spolujezdec z daného vozidla, na náhradu majetkové újmy, kterou utrpěl v důsledku jeho úmrtí.

Podpisy.